

PATRYK KRUPIŃSKI

UNIwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

p.s.krupinski@gmail.com

Postulaty polityki narodowościowej Polskiej Partii Socjalistycznej z czasów Sejmu Ustawodawczego 1919-1922

Ponad jedna trzecia mieszkańców Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej należała do narodowości innej niż polska. Polska Partia Socjalistyczna, jako siła demokratyczna i postępową, oparła swój program w zakresie tej polityki na zasadach poszanowania swobód politycznych oraz kulturowych mniejszości narodowych zamieszkujących Rzeczypospolitą. Okres funkcjonowania Sejmu Ustawodawczego, a więc czasu w którym dyskutowano o niemal każdym aspekcie nowo powstałego państwa, obfitował także w kwestie dotyczące rozwiązań w zakresie wewnętrznej polityki narodowościowej. Artykuł jest próbą całościowego przedstawienia postulatów w tym zakresie, jak też działalności polityków PPS zasiadających w Sejmie Ustawodawczym Drugiej Rzeczypospolitej. W przeważającej mierze został oparty o sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu.

Słowa kluczowe

Polska Partia Socjalistyczna, mniejszości narodowe, Sejm Ustawodawczy, Druga Rzeczypospolita Polska, socjalizm

Omawiane zagadnienie obejmuje swym zakresem chronologicznym okres trwania kadencji Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej. Lata 1919–1922 były czasem kształtowania się młodego państwa polskiego. Każde ugrupowanie i frakcja polityczna posiadała swoją własną wizję nowej, odrodzonej Polski, a ich polityczne programy dotyczyły niemal każdego aspektu istnienia państwa, więc również i wewnętrznych stosunków pomiędzy Polakami a przedstawicielami innych nacji. Warto również pamiętać, że granice Polski nie zostały ustalone wraz z symboliczną datą 11 listopada 1918 roku. Proces ten trwał do 1923 roku¹ i miały na niego wpływ konflikty międzypaństwowe (wojna polsko-ukraińska, konflikt z Czechosłowacją o Zaolzie, wojna z Rosją sowiecką) międzynarodowe werdykty i traktaty (pokój wersalski, traktat ryski) czy plebiscyty na Warmii, Mazurach

¹ 14 marca 1923 r. Rada Ambasadorów uznała wschodnie granice Polski.

i Powiśla oraz Śląsku, który doświadczył także trzech powstań zakończonych asymetrycznym podziałem terenu plebiscytowego. Polityka narodowościowa zaprezentowana na łamach Sejmu musiała zatem obejmować szeroki zakres kwestii związanych ze szkolnictwem, administracją terenową, prawami obywatelskimi, konstytucją, a nawet polityką zagraniczną. Spośród wszystkich ugrupowań politycznych, w pierwszych latach istnienia Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej, Polska Partia Socjalistyczna proponowała program najkorzystniejszy z punktu widzenia narodowości innych aniżeli polska. Pominęto oczywiście bezpośrednio reprezentujące je grupy jak chociażby kluby posłów niemieckich, czy żydowskich. Białorusini i Ukraińcy byli takowej reprezentacji pozbawieni, co uczyniło PPS jedyną partią sejmową upominającą się o ich prawa i przywileje.

Polską Partię Socjalistyczną okresu międzywojennego zalicza się do nurtu lewicy patriotycznej, propaństwowej. Stała ona w kontrze do stanowiska lewicy internacjonalistycznej, zrzeszonej przede wszystkim w Komunistycznej Partii Robotniczej Polski, popierającej rewolucję bolszewicką i opowiadającej się przeciwko nowo powstałej państwowości polskiej. Nie należy jednak mylić pepeesowskiego patriotyzmu z zaborczym nacjonalizmem nastawionym na polonizację mniejszości narodowych lub ich przymusową emigrację. Takie stanowisko prezentowały środowiska prawicowe, w tamtym okresie skupione wokół parlamentarnego Związku Ludowo-Narodowo. Postulowaną przez endecję politykę wobec mniejszości narodowych Ignacy Daszyński nazywał barbarzyńską metodą nastawioną na wynaradawianie, a w praktyce polegającą na gnębieniu². Socjaliści zwalczyli tego rodzaju postulaty jako szkodliwe, wręcz antypaństwowe, gdyż przyczyniały się wyłącznie do wzrostu antagonizmów pomiędzy narodami, w dłuższej perspektywie doprowadzając do niepokoju wewnątrz państwa³.

Tytułem wprowadzenia, warto przedstawić rozumienie przez działaczy socjalistycznych pojęcia „naród”. W ich własnej definicji tego słowa widać zarówno wpływy marksistowskiej teorii klas, jak też poglądów głoszonych przez nestora polskiego socjalizmu Bolesława Limanowskiego. Zdaniem Mieczysława Niedziałkowskiego, ważnego ideologa polskiego socjalizmu, każda z klas społecznych wchodzących w skład narodu ma swoją własną kulturę, wywodzącą się z własnej historii i specyfiki, zarówno klasowej, jak i narodowej. Społem wszystkich klas w ramach jednego narodu jest kultura narodowa, rozumiana jako wyraz wspólnej przeszłości i więzów historycznych. Takie rozumienie definicji powodowało, że przedstawiciele polskiej klasy robotniczej, wytwarzając więzi między sobą, rozwijali swoją kulturę oraz tożsamość klasową, zachowując jednocześnie silne więzi emocjonalne i psychiczne z ideą „polskości”⁴. Patriotyzm interpretowano zaś jako dążenie do realizacji interesów większości społeczeństwa. Dlatego też zdaniem teoretyków z PPS socjalizm nie tylko nie wykluczał patriotyzmu, ale był z nim zbieżny, gdyż walka o poprawę bytu i pozycji klas pracujących była, w gruncie rzeczy,

² I. Daszyński, *Pamiętniki*, t. I, Warszawa 1957, s. 15, 17.

³ Biblioteka Sejmowa (dalej: BS), *Parlamentaria Polskie 1919-2001* (dalej: PP 1919-2001), sygn. RP/II/0/1915, [000012709], Interpelacje (dalej: IP), *Interpelacja p. Malinowskiego i tow. do Prezydenta Ministrów w sprawie stosunku władz polskich do Ukraińców, mieszkających na Chełmszczyźnie*.

⁴ M. Śliwa, *Myśl państwowa socjalistów polskich w latach 1918-1921*, Kraków 1980, s. 36-37.

dbaniem o interesy większości narodu⁵. Co więcej, tzw. klasy posiadające nie były zdolne do odczuwania „prawdziwego patriotyzmu”, gdyż nie potrafiły wyjść poza swoje partykularne interesy. Do tego zdolne miały być jedynie klasy pracujące, których interesy w postaci likwidacji ucisku ekonomicznego, czy szeroko rozumianego postępu społecznego, miały być zbieżne z interesami większości narodu polskiego⁶. Państwo natomiast było niezbędne polskiemu proletariatu, aby po przejęciu władzy w sposób demokratyczny, dało szansę na rozwój kulturalny i realizację socjalistycznych dążeń zgodnie z ideami socjalizmu reformowalnego. Występujący w Sejmie Ustawodawczym poseł Kazimierz Czapinśki przytoczył uznawaną przez polskich socjalistów definicję państwa, autorstwa Georga Jelinka, mówiącą o tym, że związek ludności na danym terytorium, a naród tworzący własne państwo jest jedynym źródłem sprawowanej w nim władzy⁷. Choć mianem obywatela państwa polskiego określano każdego mieszkańca kraju, a nie jedynie Polaków, to socjaliści postulowali, aby odrodzona Polska obejmowała tereny zamieszkane w większości przez ludność polskojęzyczną. Choć poszczególne granice ustalono w latach 1919-1923, PPS uważała, że musi dojść do kolejnych zmian w niedalekiej przyszłości i utworzenia państw narodowych. Było to zgodne z marksistowską koniecznością dziejową. Do tego czasu proponowano podarować wszystkim mniejszościom zamieszkującym Polskę pełnię swobód narodowych i kulturowych, zyskując tym samym ich przychylność oraz wierność⁸.

Zachodnie kresy Rzeczypospolitej, zdaniem socjalistów, miały obejmować Śląsk Cieszyński, Górny Śląsk wraz z Rejencją Opolską, Wielkopolskę, Pomorze kaszubskie, Gdańsk, Powiśle, Mazury oraz część Warmii z Olsztynem⁹. Ustosunkowanie się do kwestii wschodnich granic było już nieco trudniejsze. Choć przynależność do Polski, Wilna czy Lwowa nie budziła wśród socjalistów wątpliwości, osobnym zagadnieniem były ziemie o przewadze ludności białoruskiej, ukraińskiej i litewskiej¹⁰. Wyjściem był program geopolityczny zwany w historiografii koncepcją federacyjną. W ogólnym zarysie pokrywała się ona z ideami Józefa Piłsudskiego, mimo to różniły się one sposobem realizacji. PPS uważała, że państwa w składzie sojuszu federacyjnego z Polską, miałyby do niego przystąpić dobrowolnie, a nie w drodze militarnego podboju. Przywiązanie do Polski miałoby zostać osiągnięte przez zapewnienie swobód politycznych poszczególnym narodom. Nie ignorowano bynajmniej ruchów narodowowyzwoleńczych innych nacji, zamiast tego planowano traktować je jak równorzędnych partnerów, którzy mieliby rozwijać się pod polską protekcją do bliżej nieokreślonego momentu w przyszłości, kiedy to jako naród staliby się gotowi do całkowitej niezależności¹¹. Dlatego też, w toku działań

⁵ Idem, *Polska myśl socjalistyczna 1918-1948*, Wrocław 1988, s. 11-12.

⁶ Idem, *Myśl państwowa socjalistów...*, s. 38.

⁷ BS, PP 1919-2001, sygn. RPII/0/218, [000021130], Stenogramy (dalej: ST), *Sprawozdanie stenograficzne z 218 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 11 marca 1921 r.*, łam. 29.

⁸ BS, PP 1919-2001, sygn. RPII/0/217, [000021129] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 217 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 10 marca 1921 r.*, łam. 7.

⁹ M. Śliwa, *Polska myśl socjalistyczna...*, s. 16.

¹⁰ K. Wiech, *Polska Partia Socjalistyczna 1919-1921*, Warszawa 1978, s. 9.

¹¹ BS, PP 1919-2001, sygn. RPII/0/19, [000020993] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 19 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 27 marca 1919 r.*, łam. 16.

na froncie wschodnim, posłowie zrzeszeni w parlamentarnym Związku Polskich Posłów Socjalistycznych (ZPPS) apelowali do rządu Ignacego Paderewskiego, aby ten jasno określił swoje intencje. Oczekiwali odcięcia się od wszelkich zapędów aneksyjnych, ogłaszając, że Wojsko Polskie maszeruje na wschód niosąc tam „wolność i demokrację”¹². Ustalanie przebiegu granic wschodnich, ich zdaniem, odbyć się miało zgodnie z decyzjami lokalnych konstytuant, pełniących rolę plebiscytów terenowych, na których reprezentanci miejscowej ludności mieliby opowiedzieć się o przynależności danych ziem. Miałoby to być rozwiązanie lepsze od przeprowadzenia plebiscytów, ponieważ lokalne zgromadzenia dawałyby większą swobodę wypowiedzi, pod warunkiem braku ingerencji ze strony rządu polskiego, który mógł jedynie zapewnić „wsparcie techniczne”¹³.

W skład federacji miały wejść Ukraina, Litwa wraz z Białorusią, jako oddzielne byty państwowe lub wspólne państwo federacyjne Polaków, Litwinów i Białorusinów nawiązujące do Wielkiego Księstwa Litewskiego i obejmujące swymi granicami Litwę kowieńską, Wileńszczyznę oraz Białoruś z Mińskiem. Każda z trzech części stałaby się autonomicznym kantonem¹⁴. Współpraca w ramach federacji miała polegać przede wszystkim na wspólnej polityce obronnej i dyplomacji. Zwarty blok narodów środkowo-wschodniej Europy miał oprzeć się wpływowi zarówno rosyjskim, jak i niemieckim, zachowując jednocześnie strategiczną niezależność od państw Ententy, której PPS nie darzył zaufaniem¹⁵. Choć nie wspomniano o innych polach możliwej współpracy między narodami, można domniemywać chęci zacieśnienia związków gospodarczych, jak chociażby unii celnej czy nawet walutowej. Opierając się na słowach Piłsudskiego, z czasów gdy przewodził partii na początku XX wieku, w szczególności Litwa miała pozostawać w ścisłym związku z Polską¹⁶. Oryginalnym pomysłem mającym na celu integrację ruchów robotniczych wewnątrz federacji, miało być powołanie tzw. „małej Międzynarodówki” złożonej z partii socjalistycznych poszczególnych krajów. Dzięki współpracy regionalnych ugrupowań, liczone na zrównoważenie wpływów anglosaskich i niemieckich w Międzynarodówce socjalistycznej¹⁷.

Koncepcja federacyjna w wydaniu polskich socjalistów była mało realistycznym rozwiązaniem, gdyż zakładała, że każdy z narodów podejmie ścisłą współpracę z Rzeczpospolitą. Podejście polityków PPS cechował paternalizm w stosunku do Ukraińców czy Białorusinów i przeświadczenie o wyjątkowości oraz misji dziejowej Polski, co dobrze oddają słowa Adama Pruchnika. Nazwał on ten pomysł

¹² BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/18, [000020992] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 18 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 26 marca 1919 r.*, łam. 55; BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/1043, [000011386] IP, *Interpelacja p. J. Moraczewskiego i tow. do p. Ministra Spraw Wojskowych w sprawie karania śmiercią strajkujących robotników*.

¹³ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/102, [000021076] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 102 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 21 listopada 1919 r.*, łam. 30.

¹⁴ J. Faryś, *Między Moskwą a Berlinem. Wizja polskiej polityki zagranicznej 1918-1939*, Warszawa-Szczecin 2019, s. 23.

¹⁵ R. Bäcker, *Problematyka państwowa w polskiej myśli socjalistycznej lat 1918-1948*, Toruń 1995, s. 18-19.

¹⁶ E. Koko, *W nadziei na zgodę. Polski ruch socjalistyczny wobec kwestii narodowościowej w Polsce 1918-1939*, Gdańsk 1995, s. 17.

¹⁷ M. Śliwa, *Polska myśl socjalistyczna...*, s. 51-52.

„przemienieniem Polski w zakład wychowawczy życia niepodległościowego”, wskazując tym samym, że należało odrzucić tezę o niedojrzałości pewnych narodowości do niepodległości¹⁸. W niedługim czasie marzenia o federacji zostały zweryfikowane przez kolejne konflikty. W wyniku traktatu pokojowego z Rosją bolszewicką pozostawiono pod jej kontrolą większość ukraińskich ziem. Z kolei konflikt z Litwinami zakończył się siłowym zajęciem Wilna wojskiem dowodzonym przez gen. Lucjana Żeligowskiego w październiku 1920 r. i dalszym pogorszeniem relacji polsko-litewskich. Sam fakt odbicia miasta z rąk Sowieców przyjęty został przez prasę partyjną z entuzjazmem, przy jednoczesnym braku oficjalnego stanowiska samej partii¹⁹. Mając na względzie kolejne fiaska rozmów z Litwinami, PPS wyszła z inicjatywą przyznania autonomii ziemiom byłego Wielkiego Księstwa, ale składającej się jedynie z kantonu polskiego i białoruskiego²⁰. Również ta koncepcja musiała zostać porzucona, gdyż granice ustalone w traktacie ryskim pozostawiały Mińsk, który pełnił już wcześniej funkcję białoruskiej stolicy, poza granicami Polski, co z kolei przekreślało szansę na utworzenie białoruskiego „Piemontu”. W realizacji koncepcji federalistycznej nie pomógł też brak poparcia dla tego rozwiązania u pozostałych stronnictw sejmowych. Gdy plany utworzenia sfederalizowanych państw legły w gruzach, socjaliści podjęli starania o zagwarantowanie szerokich swobód kulturowych i autonomii w ramach państwa polskiego.

Czas Sejmu Ustawodawczego to okres wyłożonych prac nad nową konstytucją, zakończony jej uchwaleniem 17 marca 1921 roku. Związek Parlamentarny Polskich Socjalistów już w maju 1919 roku złożył do Komisji Konstytucyjnej dokumenty nazwane „Tymczasową Ustawą Konstytucyjną Rzeczypospolitej Polskiej”. Dokument w dużej mierze bazował na „projekcie konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej” opracowanej przez Biuro Konstytucyjne działające przy Prezydium Rady Ministrów, a powołane jeszcze za premierostwa Jędrzeja Moraczewskiego. Przy obu projektach kierownikiem prac był, wcześniej wspomniany, Niedziałkowski²¹. Artykuł 7 socjalistycznego projektu ustawy zasadniczej przewidywał wyodrębnienie osobnych jednostek administracyjnych dla regionów o mieszanym składzie narodowościowym lub w przeważającej mierze niepolskim, na czele których stałyby Rady Ziemskie wybrane w wyniku demokratycznych wyborów. Każde z terytoriów autonomicznych, jak i każda z mniejszości narodowych miałyby zagwarantowanego osobnego ministra zasiadającego w Radzie Ministrów, jako reprezentanta ich interesów w rządzie²². W kwestii nadawania obywatelstwa proponowano wprowadzenie tzw. „prawa ziemi”. Miały je otrzymać każdy urodzony na obszarze terytorialnym kraju. Znamienne, że w konstytucji marcowej zapewniono je wyłącznie dzieciom obywateli polskich lub z nadania władz państwowych²³. Wolność wyzna-

¹⁸ Idem, *Mysł państwowa socjalistów...*, s. 122-123.

¹⁹ M. Niedziałkowski, *Wypadki wileńskie*, „Robotnik”, nr 281 (1068), 14 X 1920, s. 1; T. Hołówko, *Spór o Wilno*, „Robotnik”, nr 294 (1081), 28 X 1920, s. 1.

²⁰ *W sprawie granic*, „Robotnik”, nr 54 (842), 24 II 1920, s. 1.

²¹ M. Śliwa, *Mieczysław Niedziałkowski o demokracji i parlamentarystyce*, Warszawa 1996, s. 11-12.

²² *Projekt konstytucji RP Związku Polskich Posłów Socjalistycznych*, [w:] <http://lewicowo.pl/projekt-konstytucji-rp-zwiazku-polskich-poslow-socjalistycznych/> [dostęp: 22.02.2022].

²³ *Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19210440267>, s. 17-24 [dostęp: 22.02.2022].

nia oraz funkcjonowanie każdego związku religijnego na zasadach stowarzyszenia gwarantował art. 19, natomiast art. 21 zapewniał darmową edukację państwową, wspominając o zagwarantowaniu „swobód rozwoju narodowego i kulturalnego mniejszości narodowych w granicach jedności państwowej”²⁴.

Kwestie ustrojowe poszczególnych terytoriów autonomicznych miały uregulować oddzielne ustawy. PPS opowiadała się za zachowaniem unitarnego charakteru państwa i odżegnywała się od zaprowadzania systemu federalnego. Zapewniano jednocześnie, że socjaliści poprą jak największy stopień samowładztwa dla terenów o przewadze ludności niepolskiej²⁵. Przewidywali oni nadanie autonomii Śląskowi, Wileńszczyźnie, czy też Galicji Wschodniej. Województwo śląskie, powstałe w wyniku przyłączenia do Polski części terytorium plebiscytowego z inicjatywy Rady Ambasadorów w październiku 1921 roku, uzyskało zapewnienie otrzymania autonomii już 15 lipca 1920 roku dzięki uchwaleniu przez „ustawy o statucie organicznym Województwa Śląskiego”²⁶. W tym wypadku na polskiej scenie politycznej panował konsensus co do autonomii śląskiej (ustawę przyjęto poprzez aklamację), stąd też przedstawiciele wszystkich partii pracowali nad projektem w ramach Polskiego Komisarjatu Plebiscytowego, w którym PPS reprezentował Józef Biniszkie-wicz. W przypadku pozostałych dwóch regionów zabrakło jednak politycznej woli innych środowisk politycznych.

W okresie kampanii wyborczej w 1919 roku PPS nie poruszano kwestii autonomii dla Wileńszczyzny. Jedynie PPS Litwy i Białej Rusi, formalnie odrębna, w praktyce stowarzyszona z sekcją partii z Kongresówki, formułowała tego typu postulaty w czasie kampanii wyborczej do sejmu wileńskiego. Zmieniło się to dopiero w 1922 r., kiedy krajowa PPS uzasadniła konieczność zaprowadzenia zwiększonej samorządności regionu koniecznością utworzenia w Wilnie silnego ośrodka kulturalnego oddziałującego na ziemię byłego Wielkiego Księstwa, silnie wykształconym patriotyzmem lokalnym oraz odrębnymi od reszty Polski stosunkami gospodarczymi. Wedle szczegółowego projektu obszar autonomii miałby objąć całość ziem Wielkiego Księstwa przyłączonych do Polski z wyłączeniem Polesia. Głównym organem politycznym miałby być osobny sejm autonomicznego województwa, a jego kompetencje miały być wzorowane na śląskim odpowiedniku, wraz z zachowaniem zasady pierwszeństwa w obejmowaniu stanowisk w administracji przez ludność lokalną. Prawa mniejszości białoruskiej, zagwarantowane w osobnych ustawach, miałyby zapewnić im pełną swobodę w kwestii kultury i oświaty, a językiem urzędowym, obok polskiego, zostałby białoruski²⁷. W ten sposób Polska miała jawić się Białorusinom jako wyzwolicielka, „cywilizacja zachodu” i „obrończyni indywidualizmu”, jak określił to Daszyński podczas debaty w sprawie tamtejszych wyborów²⁸. Zwycięstwo prawicy w wyborach do Sejmu Litwy Środkowej,

²⁴ Projekt konstytucji RP Związku Polskich Posłów Socjalistycznych...

²⁵ BS, PP 1919-2001, sygn. RPII/0/83, [000021055] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 83 posiedzenia Sejmu ustawodawczego z dnia 1 sierpnia 1919 r.*, łam. 37.

²⁶ BS, PP 1919-2001, sygn. RPII/0/164, [000021301] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 164 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 15 lipca 1920 r.*, łam. 9-11.

²⁷ K. Wiech, *PPS w pierwszych latach parlamentaryzmu: 1921-1923*, Warszawa 1987, s. 51-52.

²⁸ BS, PP 1919-2001, sygn. RPII/0/260, [000021172] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 260 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 15 listopada 1921 r.*, łam. 38.

a następnie bezpośrednia jej aneksja do Polski, przekreśliły szanse, zarówno na autonomię dla Wileńszczyzny, jak i poprawę relacji z Litwinami.

Podobne cele przyświecały postulatowi autonomii dla Ukraińców, przy czym prace nad pomysłami i projektami odbywały się w tle wzrastającego napięcia pomiędzy nimi a Polakami. Daszyński, przemawiający na sesji sejmowej we wrześniu 1921 r., stwierdził: „Najprostszy rozum powiada, że ponieważ liczba nasza jest tak poważna, a ich liczba jeszcze poważniejsza, trzeba zaniechać polityki ukłóć, polityki jątrzeń, polityki szaleństw, a wziąć się do polityki rozumu, prawa i pojednania. A punktem wyjścia dla polityki prawa i pojednania we wschodniej Galicji jest program autonomii i nic innego”²⁹.

Wypowiedzi w podobnym tonie padały wielokrotnie na forum Sejmu. W październiku 1921 roku „Robotnik” opublikował projekt autonomii Galicji Wschodniej autorstwa Niedziałkowskiego³⁰. Uwzględniał on osobny Sejm Krajowy wybierany na 3-letnią kadencję z zakresem władzy obejmującym sprawy związane z językiem, wyznaniem, oświatą, policją, transportem, komunikacją i ogólnie pojętym życiem gospodarczym. Region ten posiadałby osobny budżet a ustawy, które zostałyby uchwalone, musiałyby być zgodne z konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej³¹. Kolejny projekt przygotowano w styczniu 1922 r. Tym razem uwzględniał on tylko część Wschodniej Galicji obejmując swymi granicami Lwów oraz borysławsko-drohobyckie zagłębienie naftowe. W zakresie władzy Rzeczypospolitej pozostawałaby: dyplomacja, polityka handlowa i celna, górnictwo i przemysł, prawodawstwo socjalne, kolej, poczta oraz realizacja reformy rolnej, pozostałe prerogatywy zostałyby przekazane władzom autonomii. Obowiązywałyby dwa języki urzędowe: polski i ukraiński oraz oddzielne Rady Szkolne utrzymywane z osobnych budżetów podatkowych – jeden płacony przez Polaków, drugi przez Ukraińców³². Sprawą autonomii ukraińskiej zainteresowano się dopiero na końcu kadencji Sejmu Ustawodawczego. Status Galicji Wschodniej pozostawał nieuregulowany, ponieważ z dyplomatycznego punktu widzenia był to teren należący do Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej pozostający pod polską okupacją. Dlatego zmiana nastawienia wynikała z zabiegów polskiej dyplomacji, która chciała uzyskać uznanie wschodniej granicy przez mocarstwa zachodnie³³. Uchwalony projekt był daleki od oczekiwań i propozycji ZPPS. Po nieudanych próbach wprowadzenia poprawek, reprezentujący socjalistów poseł Niedziałkowski zrezygnował z dalszego uczestnictwa w pracach nad projektem, który został uchwalony przy sprzeciwie ZPPS³⁴. Nigdy jednak nie wprowadzono go w życie, gdyż po uznaniu przynależności terenu do Polski przez Radę Ambasadorów 15 marca 1923 r., kolejne rządy nie wykazywały zainteresowania tą kwestią.

²⁹ BS, PP 1919-2001, sygn. RP.II/0/248, [000021160] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 248 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 30 września 1921 r.*, łam. 38.

³⁰ *Sprawa autonomii wschodniej Galicji w Z.P.P.S.* „Robotnik”, nr 284 (1406), 21 X 1921, s. 3.

³¹ K. Wiech, *PPS w pierwszych latach...*, s. 59-60.

³² *Ibidem*, s. 64-65.

³³ M. Szumiło, *Ukraińskie koncepcje autonomii terytorialnej w ramach Drugiej Rzeczypospolitej*, „Rocznik Lubelski” 2011, t. 37, s. 110.

³⁴ BS, PP 1919-2001, sygn. RP.II/0/341, [000021253] ST *Sprawozdanie stenograficzne z 341 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 26 września 1922 r.*, łam. 22-46; K. Wiech, *PPS w pierwszych latach...*, s. 70-71.

Nie ulega wątpliwości, że od początku kadencji Sejmu Ustawodawczego ZPPS działał na rzecz załagodzenia stosunków z Ukraińcami. Trwający od lipca 1918 r. do listopada 1919 r. konflikt o Galicję, Daszyński określał mianem bratobójczych walk³⁵. W październiku 1919 r. Kazimierz Pużak wraz z Jędrzejem Moraczewskim interpelowali w sprawie ogłoszenia amnestii dla aresztowanych i internowanych bez wyroku działaczy oraz przedstawicieli inteligencji ukraińskiej osadzonych w ciężkich warunkach w obozie w Brześciu Litewskim³⁶. Niespełna rok później ci sami posłowie złożyli w Sejmie wniosek, po raz kolejny domagając się amnestii dla działaczy ukraińskich. Sformuowali w nim także postulat dopuszczania Ukraińców do pełnienia funkcji w administracji państwowej, szkolnictwie, kolejnictwie oraz na poczcie³⁷. Podczas dyskusji na temat noweli do ustawy o zaopatrzeniu inwalidów wojennych z sierpnia 1922 r., poseł Tadeusz Reger upominał się o prawo do wsparcia przez państwo obywateli polskich będących weteranami innych armii aniżeli Wojska Polskiego. Zdaniem posła Polska miała taki obowiązek w szczególności wobec Ukraińców służących w armii Symona Petlury, który był sojusznikiem, szczególnie, że przyczyniła się do upadku Ukraińskiej Republiki Ludowej³⁸. Podczas debaty nad sprawozdaniem Komisji dla Badania Okrucieństw Ukraińskich, Moraczewski wypowiedział się sceptycznie odnośnie przedstawionych zarzutów³⁹. Polemizując z historią o zapędzaniu polskich dzieci do ukraińskich szkół stwierdzał, że można znaleźć wiele analogicznych sytuacji z ukraińskimi dziećmi i polskimi szkołami. Nazywał tę inicjatywę „rozdrapywaniem ran, które zaczęły się zasklepić”⁴⁰. W kwestii podziału administracyjnego Galicji Wschodniej PPS proponowała, aby wstrzymać się z tym do czasu wyboru nowego Sejmu, w którym zasiąść mieli posłowie ukraińscy. Podział jednostek administracyjnych miałby

³⁵ I. Daszyński, *op. cit.*, s. 318.

³⁶ BS, PP 1919-2001, sygn. RP.11/0/619, [000010962] IP, *Interpelacja pp. Moraczewskiego, Pużaka i tow. do Prezydenta Rady Ministrów w sprawie powszechnej amnestii dla internowanych w obozach jeńców zakładników narodowości ukraińskiej*.

³⁷ BS, PP 1919-2001, sygn. RP.11/0/1889, [000002587], *Druki sejmowe, Wniosek nagły posłów Moraczewskiego, Pużaka i tow. w sprawie zniesienia ograniczeń w przyjmowaniu na służbę państwową urzędników narodowości ukraińskiej oraz zastosowania powszechnej amnestii względem ukraińskich działaczy i przestępców politycznych w Galicji Wschodniej*.

³⁸ BS, PP 1919-2001, sygn. RP.11/0/334, [000021246] ST *Sprawozdanie stenograficzne z 334 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 4 sierpnia 1922 r.*, łam. 6.

³⁹ Vide: Archiwum Akt Nowych, Biuro Sejmu RP w Warszawie, sygn. 2/5/0, *Działalność Komisji Sejmowej dla Badania Okrucieństw Ukraińskich. Protokoły o postępowaniu z ludnością podczas inwazji ukraińskiej XI 1918 – V 1919, zeznania świadków w sądzie w pow. Drohobyckim oraz nieliczne z sądu pow. w Modenicach i Podbuzu*, sygn. 2/5/0/1.2/56a; *ibidem*, *Działalność Komisji... Zbrodnie popełnione w Husiatyniu i okolicy. Zeznania świadków, raporty*, sygn. 2/5/0/1.2/57; *ibidem*, *Działalność Komisji... – zbrodnie popełnione w Rohatyniu i okolicy. Zeznania świadków*, sygn. 2/5/0/1.2/59; *ibidem*, *Działalność Komisji... Zbrodnie popełnione w powiecie Rudki. Zeznania świadków, korespondencja*, sygn. 2/5/0/1.2/60; *Ibidem*, *Działalność Komisji... Zbrodnie popełnione w Skalaćcie i okolicy. Korespondencja, zeznania świadków*, sygn. 2/5/0/1.2/61; *ibidem*, *Działalność Komisji... Zbrodnie popełnione w Sokalu i okolicy. Zeznania świadków*, sygn. 2/5/0/1.2/62; *ibidem*, *Działalność Komisji... Zbrodnie popełnione w Trembowli i okolicy. Korespondencja, zeznania świadków*, sygn. 2/5/0/1.2/63; *ibidem*, *Działalność Komisji... Zbrodnie popełnione w Zaleszczykach i okolicy. Korespondencja, zeznania świadków*, sygn. 2/5/0/1.2/64.

⁴⁰ BS, PP 1919-2001, sygn. RP.11/0/102, [000021076] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 102 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 21 listopada 1919 r.*, łam. 7.

przebiegać wzdłuż granic etnicznych, aby zapoczątkować ukraiński samorząd⁴¹. Posłowie socjalistyczni parokrotnie interpelowali w sprawie ograniczania swobód narodowościowych Ukraińców. W pierwszym półroczu 1921 r. poseł Marian Malinowski zapytywał w sprawie prześladowań ludności ukraińskiej na Chełmszczyźnie i Wołyniu. Tamtejszą ludność pomijano przy realizacji reformy rolnej i ubieganiu się o miejsca pracy jak np. posad nauczycieli, nawet jeśli aplikanci posługiwali się biegle językiem polskim⁴². Utrudniano również funkcjonowanie lokalnym stowarzyszeniom i czasopismom, przez odbieranie im lokali lub możliwości wydawania⁴³.

Podobne ograniczenia spotykały ruch białoruski, przy czym ilość interwencji posłów socjalistycznych była dużo mniejsza. Przyznawali oni, że żywiołowość białoruskiego ruchu narodowowyzwoleńczego była słabsza aniżeli ukraińskiego czy litewskiego, co z kolei wzmacniało zapewne przekonanie o potrzebie „wsparcia i protekcji” ze strony polskiej. „Robotnik” podał następujący opis stanu białoruskiej świadomości narodowej: „Nie należy przeceniać samopoczucia odrębności narodowej na Białej Rusi. Klasy wyższe, a również inteligencja, są rosyjskie, polskie lub żydowskie, proletariatu miejskiego białoruskiego jest bardzo mało. (...) Naród białoruski jest identyczny z ludnością wiejską, bardzo jeszcze ciemną i niewyrobioną pod żadnym względem. (...) Poczucie odrębności narodowej rośnie i musiało się rozwinąć w miarę, jak kultura przedzierała się na wieś, przestając być monopolem klas posiadających”⁴⁴.

Bronisław Ziemięcki wypominał rządowi, że podczas gdy Litwa starała się pozyskać przychylność białoruskiej emigracji, a bolszewicy utworzyli Białoruską Socjalistyczną Republikę Radziecką, polska administracja zawieszała działalność komitetu białoruskiego w Grodnie, mimo że reprezentował orientację propolską⁴⁵. Poseł rozwinął tę kwestię w osobnej interpelacji. Wspominał w niej, że obok komitetu zamknięto również dziennik „Biełaruskaje Slovo”. Oba należały do Centralnego Narodowego Komitetu Białoruskiego, który reprezentował stanowisko federalistyczne, tj. dążył do utworzenia państwa białorusko-litewskiego⁴⁶.

W przeciwieństwie do ludów wschodniosłowiańskich, tereny o przewadze ludności niemieckiej znajdowały się na zachodnich krańcach Polski, a ponadto świadomość narodowa Niemców była znacznie wyższa. W czasie wyborów

⁴¹ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/193, [000010962] ST *Sprawozdanie stenograficzne z 193 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 3 grudnia 1920 r.*, łam. 17-18.

⁴² BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/1915, [000012258] IP, *Interpelacja p. Malinowskiego i tow. do Prezydenta Ministrów w sprawie stosunku władz polskich do Ukraińców, mieszkających na Chełmszczyźnie*; BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/2366, [000012709] IP, *Interpelacja p. Malinowskiego i tow. do p. Prezydenta Ministrów i Ministra Oświaty w sprawie traktowania ludności ukraińskiej na Wołyniu*.

⁴³ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/2474, [000012817] IP, *Interpelacja p. Malinowskiego i tow. do pp. Prezydenta Ministrów i Rady Ministrów w sprawie ciągłego prześladowania stowarzyszenia „Proświta” mającego siedzibę w Kowlu oraz w sprawie zarekwirowania lokalu „Proświty”, jakoby dla Najwyższej Izby Kontroli Państwa*.

⁴⁴ W.K., *Koniec Białorusi*, „Robotnik”, nr 75 (452), 16 II 1919, s. 4.

⁴⁵ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/206, [000021118] ST *Sprawozdanie stenograficzne z 206 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 4 lutego 1921 r.*, łam. 5.

⁴⁶ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/1832, [000012175] IP, *Interpelacja p. Ziemięckiego i tow. do p. Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie ograniczeń i represji stosowanych przez władze administracyjne do organizacji i prasy białoruskiej*.

uzupełniających do Sejmu Ustawodawczego w czerwcu 1919 r. odbywających się w Wielkopolsce, poseł Moraczewski przemawiał do robotników narodowości niemieckiej apelując o głosowanie na PPS. Nie umknęło to uwadze posłów endeckich, między innymi Zygmunta Seydy, którzy na forum Sejmu zarzucili socjalistom germanofilstwo. W odpowiedzi poseł Daszyński odparł, że PPS może ubiegać się o głosy każdej wolnej osoby: „My jesteśmy zdania, że Rzeczpospolita będzie matką dla Polaków, Rusinów, Niemców i Żydów, swoich obywateli w swoich granicach”⁴⁷. Poseł Zygmunt Żuławski informował natomiast o bezprawnych aresztowaniach i pobiciach niemieckich związkowców w byłym zaborze pruskim, domagając się od ministra byłej dzielnicy pruskiej pociągnięcia sprawców do odpowiedzialności⁴⁸. Z kolei posłowie Kazimierz Czapiński i Tadeusz Reger interweniowali w sprawie przymusowego wysyłania dzieci niemieckich z polskiej części Śląska Cieszyńskiego do szkół polskich. W piśmie do rządu posłowie oznajmili, że tego typu działania łamały postanowienia Konstytucji marcowej oraz godziły w interes Rzeczypospolitej, wywołując niezadowolenie lokalnej ludności niemieckojęzycznej⁴⁹.

Warto wspomnieć, że polscy socjaliści byli gorącymi orędownikami przyłączenia Gdańska do Polski. Stanowiło to zaprzeczenie wyznawanej przez nich zasady samostanowienia narodów, jako że przewaga liczebna ludności niemieckiej nad polską była znaczna⁵⁰. W marcowych wydaniach „Robotnika” z 1919 r. pojawiały się między innymi artykuły dotyczące wartości gospodarczych miasta czy informacje o robotniczych manifestacjach w sprawie gdańskiej⁵¹. Stwierdzano w nich, że Gdańsk należał do Polski przez trzy wieki, zanim został siłą odebrany przez Prusy. Stąd też pozostawienie miasta pod kontrolą niemiecką byłoby „uświęceniem gwałtu, popełnionego przez Prusaków”⁵². Z czasem jednak PPS przyjęła rozwiązanie narzucone przez państwa zachodnie, gdyż już w maju tego samego roku pisano o poszanowaniu praw narodowych lokalnej ludności pod warunkiem ustanowienia takich stosunków polsko-gdańskich, aby nie uniemożliwiały wszechstronnego rozwoju gospodarczego Polski⁵³.

Pomimo postępowego podejścia do interesów mniejszości narodowych w Polsce, PPS kategorycznie sprzeciwiała się przyjęciu założeń tzw. małego traktatu wersalskiego odgórnie narzucającego pewne regulacje w tej kwestii. Przede wszystkim było to sprzeczne z pepeesowską koncepcją suwerenności narodowej, wedle której żadne siły zewnętrzne nie mogły wpływać na stosunki wewnętrzne kraju⁵⁴. Poza

⁴⁷ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/45, [000021029] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 45 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 4 czerwca 1919 r.*, łam. 42-43.

⁴⁸ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/1316, [000011649] IP, *Interpelacja p. Żuławskiego i tow. do pp. Ministrów b. dzielnicy pruskiej, Kolei Żelaznych oraz Pocht i Telegrafów w sprawie nadużyć popełnianych przez władze na członkach wolnych związków zawodowych w Poznańskim i na Pomorzu*.

⁴⁹ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/3106, [000014467] IP, *Interpelacja pp. Czapińskiego, Regera i tow. z P.P.S. do Rządu w sprawie ograniczeń stosowanych do Niemców na Śląsku Cieszyńskim*.

⁵⁰ S. Dziewulski, *Ludność Wolnego Miasta Gdańsk*, Warszawa 1924, s. 5; Lista polska zdobyła jedynie 9% głosów w wyborach do senatu Wolnego Miasta z 1920 r.

⁵¹ J.W., *Gospodarcze znaczenie Gdańska*, „Robotnik”, nr 107 (484), 8 III 1919, s. 1; *Manifestacje w sprawie Gdańska*, „Robotnik”, nr 110 (487), 10 III 1919, s. 3.

⁵² *Poznańskie w sprawie Gdańska*, „Robotnik”, nr 114 (491), 12 III 1919, s. 2.

⁵³ *W sprawie pokoju, granic Polski i stosunku do sąsiednich narodów*, „Robotnik”, nr 189, 17 III 1919, s. 1.

⁵⁴ R. Bäcker, *op. cit.*, s. 19; BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/183, [000021095] ST, *Sprawozdanie stenograficzne*

tym traktat zapewniał prawa mniejszości żydowskiej, które kłóciły się socjalistycznym programem asymilacji polskich Żydów. W czasie dyskusji sejmowej na temat ratyfikacji traktatów Herman Lieberman (*nomen omen* z pochodzenia zasymilowany Żyd) wprost nazwał założenia traktatowe zniewagą. Poseł oznajmił, że jego zdaniem Polska to kraj przepełniony humanitaryzmem, a wszelkie pogłoski o pogromach żydowskich są wyolbrzymiane, choć po części, w jego mniemaniu, odpowiadał za to Sejm, który zamiast aktywnie przeciwdziałać i informować międzynarodową opinię publiczną o takich zjściach, milczał i ignorował problem. Dodał, że to działania parlamentu i Romana Dmowskiego przyczyniły się do narzucenia Polsce szkodliwych rozwiązań prawnych, legitymizujących żydowski żargon (*jidisz*) jako odrębny język i oddzielnego szkolnictwa dla Żydów, co utrudnić miało ich dalszą asymilację. Z tych powodów, ZPPS wzywał do odrzucenia traktatu, zapewniając, że Ententa nie wyciągnie konsekwencji z obawy przed bolszewicką agresją i sprzeciwem Niemiec, które mogłyby pójść drogą Polski⁵⁵. W podobnym tonie wypowiedział się poseł Daszyński, wyrażając zdecydowaną dezaprobatę wobec wysyłania do Polski przedstawicieli Ententy w celu zbadania stosunków społecznych w kwestii żydowskiej⁵⁶.

Znamienne, że socjaliści odmawiali polskim Żydom statusu odrębnej narodowości, uważając ich za oddzielną grupę wyznaniową posługującą się nie odrębnym językiem, a jedynie gwarą. Oddzielny żargon oraz kultura miały powstać w wyniku zepchnięcia średniowiecznych Żydów do gett i traktowania ich jak oddzielnej kasty⁵⁷. Sprzeciwiano się pomysłom nadania im autonomii, zwłaszcza że ludność wyznania mojżeszowego, w przeciwieństwie do np. Ukraińców, zwarcie nie zamieszkiwała jednego z regionów Polski, w którym miałyby znaczącą przewagę ilościową. Socjaliści uzasadniali swoje stanowisko twierdzeniem, że PPS była przeciwko mieszanu religii w sprawy państwa, podczas gdy projekt autonomii był oparty wyłącznie o wyznawaną religię. Wprowadzenie go doprowadziłoby do sytuacji, w której Polska stałaby się własnością wspólną Żydów i Polaków, tak jak Belgia Walonów i Flamandów⁵⁸. Odrzucano również postulaty syjonistów dążących do utworzenia państwa żydowskiego w Palestynie, nazywając je projektami opartymi na psychologii nacjonalistycznej i religii, a samą ideologię syjonistyczną jako odciągającą żydowskich robotników od kwestii socjalnych z założeniem przejęcia nad nimi władzy przez żydowskie mieszczaństwo⁵⁹. Warto zauważyć, że jednym z nielicznych punktów wspólnych ruchu syjonistycznego i antysemitkiej endecji był właśnie pomysł żydowskiej emigracji do Palestyny. Socjaliści odrzucali te plany,

z 183 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 10 listopada 1920 r., łam. 19-20.

⁵⁵ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/81, [000021057] ST Sprawozdanie stenograficzne z 81 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 30 lipca 1919 r., łam. 39-47.

⁵⁶ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/70, [000021044] ST, Sprawozdanie stenograficzne z 70 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 16 lipca 1919 r., łam. 10.

⁵⁷ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/217, [000021129] ST Sprawozdanie stenograficzne z 217 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 10 marca 1921 r., łam. 7-8.

⁵⁸ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/185, [000021097] ST Sprawozdanie stenograficzne z 185 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 16 listopada 1920 r., łam. 18-20.

⁵⁹ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/217, [000021129] ST Sprawozdanie stenograficzne z 217 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 10 marca 1921 r., łam. 7-8.

przycząc słowa Hermana Diamanda: „Jeżeli uważa (poseł ks. Lutosławski), że ojczyzną Żydów od wieków mieszkających w Polsce, Żydów, którzy ofiary ponosili chętnie dla swojego Polskiego narodu, jest Palestyna, to ja muszę przyznać, że jest to pogląd dziwny”⁶⁰.

Niejako w parze z antysyjonistyczną postawą PPS szło jej przekonanie o potrzebie asymilacji wyznawców judaizmu. Jednocześnie ZPPS aktywnie działał na rzecz walki z powszechnie panującym w Polsce antysemityzmem. Podczas debaty nad kwestią powołania komisji sejmowej dla spraw żydowskich, Diamand stwierdził, że komisja powinna zwrócić uwagę na niechęć do Żydów i brak poparcia dla ich asymilacji, która doprowadziłaby do przywiązania do państwa polskiego. Zwłaszcza, że niewiele lat wcześniej podobny proces asymilacyjny miał miejsce w przypadku właścicieli ziemskich, wcześniej wiernych poddanych monarchii Habsburskiej lub polskiego chłopu, który wydawał powstańców carskiej policji. Samą inicjatywę uznał za krok w dobrym kierunku, zwłaszcza że „nie da się rozwiązać kwestii żydowskiej w Polsce w inny sposób, ani do emigracji nie zmusimy tej ogromnej ilości ludzi, ani w inny sposób ich z kraju nie wytrącimy. Żydzi są w Polsce i zostać muszą”⁶¹. Ludność żydowska, stanowiąca pokaźny procent społeczeństwa, mogłaby reprezentować Polskę w wielu dziedzinach kultury czy sztuki lub przynajmniej pracować dla ojczyzny zajmując stanowiska w administracji⁶².

Wcześniej wspomniane pogromy żydowskie były kwestią, którą wielokrotnie poruszano na forum Sejmu Ustawodawczego. ZPPS był drugim, po Kole Żydowskim, ugrupowaniem parlamentarnym, który starał się nagłaśniać ekscesy antysemickie, żądając sprawiedliwości dla poszkodowanych. W interpelacjach poselskich informowano rząd o zajściach antyżydowskich dokonywanych przez motłoch lub żandarmerię. Zdaniem socjalistów polskie władze ignorowały te wydarzenia. Dążyński zarzucał gabinetowi Paderewskiego, że przez tolerowanie antyżydowskich wystąpień stosował „stare carskie metody” na rozładowywanie rewolucyjnych nastrojów⁶³. Z kolei poseł Żuławski przestrzegał, że dalsze tolerowanie pogromów mogło mieć tragiczne skutki w przyszłości⁶⁴. W dyskusji na temat wysłania specjalnej komisji sejmowej ds. zbadania pogromu w Wilnie z 2 lipca 1922 r., poseł Niedziałkowski nalegał, aby dopuścić do niej przedstawiciela Koła Żydowskiego: „to nie ma sprawy chrześcijańskiej, ani żydowskiej, to jest sprawa wszystkich obywateli państwa”⁶⁵.

⁶⁰ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/153, [000021290] ST *Sprawozdanie stenograficzne z 153 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 18 marca 1919 r.*, łam. 14-16.

⁶¹ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/15, [000020990] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 15 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 4 czerwca 1920 r.*, łam. 10.

⁶² BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/153, [000021290] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 153 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 4 czerwca 1920 r.*, łam. 10.

⁶³ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/48, [000021022] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 48 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 12 czerwca 1919 r.*, łam. 10.

⁶⁴ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/1317, [000011660] IP, *Interpelacja posła Żuławskiego i tow. do pp. Prezydenta Ministrów i Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie gwałtów popełnianych przez władze wojskowe na ludności żydowskiej.*

⁶⁵ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/326, [000021238] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 326 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 12 czerwca 1919 r.*, łam. 10.

Podsumowując działalność Polskiej Partii Socjalistycznej w zakresie polityki narodowościowej w latach 1919-1922 zauważyć należy główny cel socjalistów w postaci integracji mniejszości narodowych z resztą społeczeństwa polskiego. Za pomocą polityki swobód kulturowych, autonomii, a nawet obietnic wsparcia w dążeniu do ustanowienia osobnych państw narodowych, socjaliści starali się uzyskać ich lojalność, a nawet wzbudzić uczucia przynależności i przywiązania do państwa polskiego. W tym celu Polska musiała być zarówno konkurencyjna pod względem reform socjalnych, poszerzając prawa pracownicze czy realizując reformę rolną, jak i pod względem kulturowym. W czasie debaty nad likwidacją Ministerstwa Kultury i Sztuki, PPS broniła jego istnienia. Wsparta przez państwo, szeroko rozumiana, kultura polska miałaby stanowić środek do konsolidacji wielonarodowego społeczeństwa, stając się konkurencyjną wobec kultury niemieckiej, czy też zachodniej, jak też stanowić czynnik integrujący ludy wschodniosłowiańskie z resztą kraju: „są tacy którzy przyszli do nas z całkowitym ubóstwem kultury, jak np. Ludzie ze wschodu, ale są tacy, którzy przyszli do nas z pamięcią o wysokiej kulturze tych (Niemcy), do których niedawno należeli” – uzasadniał poseł Norbert Barlicki⁶⁶. Od mniejszości narodowych wymagano jedynie wierności państwu i zaangażowania się w jego życie społeczne. Herman Lieberman podczas debaty na temat praw i obowiązków oficerów Wojska Polskiego wnosił, aby zastąpić w treści ustawy wymaganie od nich „patriotyzmu” a w to miejsce wpisać „wierność państwu”, jako że każdy z narodów miał własny patriotyzm. Nie można było wymagać pozbycia się jednego na rzecz drugiego, ale można było oczekiwać wierności państwu polskiemu⁶⁷.

PPS od początków swojego istnienia kładła nacisk na aspekt narodowy, którego pierwsze ślady możemy odnaleźć w programie przyjętym przez zjazd polskich socjalistów w Paryżu w 1892 r., a dokładnie w postulatach walki narodowo-wyzwoleńczej. Pomimo narodowego charakteru partii, nie należy zapominać o socjalistycznych ideach, którym PPS pozostawała wierna. Jak wspominał w listach do żony czołowy ekonomista partii Herman Diamand: „Polityków socjalistycznych wyróżnia od innych to, że broniąc interesów swoich narodów nie jesteśmy bez trosk o rozwój i szczęśliwość społeczeństwa drugiego. To chyba najładniejsza część demokracji socjalnej”⁶⁸. Jednocześnie działacze socjalistyczni pozostawali pod wpływem polskiej tradycji demokratycznej wywodzącej się z powstań narodowych, czego symbolem był Limanowski, weteran powstania styczniowego, oraz hasło „za wolność naszą i waszą”, które przyswoili i zaadaptowali do realiów XX wieku⁶⁹. W ten sposób ukształtował się program partii zawierający wizję wielonarodowego społeczeństwa obywatelskiego, w którym zapanuje powszechna tolerancja i gwarancja praw dla mniejszości, a to wszystko w ramach państwa polskiego

⁶⁶ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/286, [000021198] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 286 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 17 lutego 1922 r.*, łam. 11-12.

⁶⁷ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/291, [000021203] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 291 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 23 marca 1922 r.*, łam. 20-21.

⁶⁸ H. Diamand, *Pamiętniki Hermana Diamanda: zebrany z wyjątków listów od żony*, Kraków 1932, s. 196.

⁶⁹ BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/40, [000021014] ST, *Sprawozdanie stenograficzne z 40 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 22 maja 1919 r.*, łam. 19.

jako regionalnej potęgi prowadzącej pokojową politykę współpracy pomiędzy sąsiednimi nacjami.

Bibliografia

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Biblioteka Sejmowa. Parlamentaria Polskie 1919-2001. Druki sejmowe
sygn. RP/II/0/1889, *Wniosek nagły posłów Moraczewskiego, Pużaka i tow. w sprawie zniesienia ograniczeń w przyjmowaniu na służbę państwową urzędników narodowości ukraińskiej oraz zastosowania powszechnej amnestii względem ukraińskich działaczy i przestępców politycznych w Galicji Wschodniej*.
- BIBLIOTEKA SEJMOWA. PARLAMENTARIA POLSKIE 1919-2001. INTERPELACJE
sygn. RP/II/0/1043, *Interpelacja p. J. Moraczewskiego i tow. do p. Ministra Spraw Wojskowych w sprawie karania śmiercią strajkujących robotników*.
sygn. RP/II/0/1915, *Interpelacja p. Malinowskiego i tow. do Prezydenta Ministrów w sprawie stosunku władz polskich do Ukraińców, mieszkających na Chełmszczyźnie*.
sygn. RP/II/0/619, *Interpelacja pp. Moraczewskiego, Pużaka i tow. do Prezydenta Rady Ministrów w sprawie powszechnej amnestii dla internowanych w obozach jeńców zakładników narodowości ukraińskiej*.
sygn. RP/II/0/1915, *Interpelacja p. Malinowskiego i tow. do Prezydenta Ministrów w sprawie stosunku władz polskich do Ukraińców, mieszkających na Chełmszczyźnie*; BS, PP 1919-2001, sygn. RP/II/0/2366, [000012709] IP, *Interpelacja p. Malinowskiego i tow. do p. Prezydenta Ministrów i Ministra Oświaty w sprawie traktowania ludności ukraińskiej na Wołyniu*.
sygn. RP/II/0/2474, *Interpelacja p. Malinowskiego i tow. do pp. Prezydenta Ministrów i Rady Ministrów w sprawie ciągłego prześladowania stowarzyszenia „Proświta” mającego siedzibę w Kowlu oraz w sprawie zarekwirowania lokalu „Proświty”, jakoby dla Najwyższej Izby Kontroli Państwa*.
sygn. RP/II/0/1832, *Interpelacja p. Ziemińskiego i tow. do p. Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie ograniczeń i represji stosowanych przez władze administracyjne do organizacji i prasy białoruskiej*.
sygn. RP/II/0/1316, *Interpelacja p. Żuławskiego i tow. do pp. Ministrów b. dzielnicy pruskiej, Kolei Żelaznych oraz Poczty i Telegrafów w sprawie nadużyć popełnianych przez władze na członkach wolnych związków zawodowych w Poznańskim i na Pomorzu*.
sygn. RP/II/0/3106, *Interpelacja pp. Czapińskiego, Regera i tow. z P.P.S. do Rządu w sprawie ograniczeń stosowanych do Niemców na Śląsku Cieszyńskim*.
sygn. RP/II/0/1317, *Interpelacja posła Żuławskiego i tow. do pp. Prezydenta Ministrów i Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie gwałtów popełnianych przez władze wojskowe na ludności żydowskiej*.
- BIBLIOTEKA SEJMOWA. PARLAMENTARIA POLSKIE 1919-2001. STENOGRAMY
sygn. RP/II/0/15, *Sprawozdanie stenograficzne z 15 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 4 czerwca 1920 r.*
sygn. RP/II/0/19, *Sprawozdanie stenograficzne z 19 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 27 marca 1919 r.*
sygn. RP/II/0/40, *Sprawozdanie stenograficzne z 40 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 22 maja 1919 r.*
sygn. RP/II/0/45, *Sprawozdanie stenograficzne z 45 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 4 czerwca 1919 r.*
sygn. RP/II/0/48, *Sprawozdanie stenograficzne z 48 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 12 czerwca 1919 r.*
sygn. RP/II/0/70, *Sprawozdanie stenograficzne z 70 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 16 lipca 1919 r.*
sygn. RP/II/0/81, *Sprawozdanie stenograficzne z 81 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 30 lipca 1919 r.*
sygn. RP/II/0/83, *Sprawozdanie stenograficzne z 83 posiedzenia Sejmu ustawodawczego z dnia 1 sierpnia 1919 r.*
sygn. RP/II/0/102, *Sprawozdanie stenograficzne z 102 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 21 listopada 1921.*

- sygn. RP/II/0/153, *Sprawozdanie stenograficzne z 153 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 18 marca 1919 r.*
- sygn. RP/II/0/164, *Sprawozdanie stenograficzne z 164 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 15 lipca 1920 r.*
- sygn. RP/II/0/183, *Sprawozdanie stenograficzne z 183 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 10 listopada 1920 r.*
- sygn. RP/II/0/185, *Sprawozdanie stenograficzne z 185 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 16 listopada 1920 r.*
- sygn. RP/II/0/193, *Sprawozdanie stenograficzne z 193 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 3 grudnia 1920 r.*
- sygn. RP/II/0/206, *Sprawozdanie stenograficzne z 206 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 4 lutego 1921 r.*
- sygn. RP/II/0/217, *Sprawozdanie stenograficzne z 217 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 10 marca 1921 r.*
- sygn. RP/II/0/218, *Sprawozdanie stenograficzne z 218 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 11 marca 1921 r.*
- sygn. RP/II/0/248, *Sprawozdanie stenograficzne z 248 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 30 września 1921 r.*
- sygn. RP/II/0/260, *Sprawozdanie stenograficzne z 260 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 15 listopada 1921 r.*
- sygn. RP/II/0/286, *Sprawozdanie stenograficzne z 286 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 17 lutego 1922 r.*
- sygn. RP/II/0/291, *Sprawozdanie stenograficzne z 291 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 23 marca 1922 r.*
- sygn. RP/II/0/326, *Sprawozdanie stenograficzne z 326 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 12 czerwca 1919 r.*
- sygn. RP/II/0/334, *Sprawozdanie stenograficzne z 334 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 4 sierpnia 1922 r.*
- sygn. RP/II/0/341, *Sprawozdanie stenograficzne z 341 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 26 września 1922 r.*
- Projekt konstytucji RP Związku Polskich Posłów Socjalistycznych*, [w:] <http://lewicowo.pl/projekt-konstytucji-rp-zwiazku-polskich-poslow-socjalistycznych/>
- Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19210440267>, s. 17-24 [dostęp: 22.02.2022].

OPRACOWANIA MONOGRAFICZNE

- Bäcker Roman, *Problematyka państwa w polskiej myśli socjalistycznej z lat 1918-1948*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1994.
- Daszyński Ignacy, *Pamiętniki*, t. II, Książka i Wiedza, Warszawa 1957.
- Diamand Herman, *Pamiętniki Hermana Diamanda: zebrany z wyjątków listów od żony*, Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego, Kraków 1932.
- Dziewulski Stefan, *Ludność Wolnego Miasta Gdańsk*, Drukarnia i litografia p. f. „Jan Cotty”, Warszawa 1924,
- Faryś Janusz, *Między Moskwą a Berlinem. Wizja polskiej polityki zagranicznej 1918-1939*, Instytut Pamięci Narodowej oddział w Szczecinie, Warszawa-Szczecin 2019.
- Koko Eugeniusz, *W nadziei na zgodę. Polski ruch socjalistyczny wobec kwestii narodowościowej w Polsce 1918-1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1995.
- Śliwa Michał, *Mieczysław Niedziałkowski o demokracji i parlamentaryzmie*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1996.
- Śliwa Michał, *Myśl państwowa socjalistów polskich w latach 1918-1921*, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Kraków 1980.
- Śliwa Michał, *Polska myśl socjalistyczna 1918-1948*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1988.
- Wiech Kazimierz, *Polska Partia Socjalistyczna 1919-1921*, Spółdzielnia Wydawniczo-Handlowa „Książka i Wiedza”, Warszawa 1978.
- Wiech Kazimierz, *PPS w pierwszych latach parlamentaryzmu: 1921-1923*, Spółdzielnia Wydawniczo-Handlowa „Książka i Wiedza”, Warszawa 1987.

ARTYKUŁY NAUKOWE

Szumilo Mirosław, *Ukraińskie koncepcje autonomii terytorialnej w ramach Drugiej Rzeczypospolitej*, „Rocznik Lubelski”, 2011, t. 37.

PUBLICYSTYKA

J.W., *Gospodarcze znaczenie Gdańska*, „Robotnik”, nr 107 (484), 8 III 1919, s. 1.

M. Niedziałkowski, *Wypadki wileńskie*, „Robotnik”, nr 281 (1068), 14 X 1920, s. 1.

Manifestacje w sprawie Gdańska, „Robotnik”, nr 110 (487), 10 III 1919, s. 3.

Sprawa autonomii wschodniej Galicji w Z.P.P.S., „Robotnik”, nr 284 (1406), 21 X 1921, s. 3.

T. Hołówko, *Spór o Wilno*, „Robotnik”, nr 294 (1081), 28 X 1920, s. 1.

Poznańskie w sprawie Gdańska, „Robotnik”, nr 114 (491), 12 III 1919, s. 2.

W sprawie granic, „Robotnik”, nr 54 (842), 24 II 1920, s. 1.

W sprawie pokoju, granic Polski i stosunku do sąsiednich narodów, „Robotnik”, nr 189, 17 III 1919, s. 1.

W.K., *Koniec Białorusi*, „Robotnik”, nr 75 (452), 16 II 1919, s. 4.

Postulates of the nationality policy of the Polish Socialist Party during the Legislative Sejm 1919-1922

Over one third of the citizens of the second Polish republic belonged to a nationality other than Polish. Polish Socialist Party, as a democratic and progressive force, passed its own national policy program on the principles of respect for political and cultural freedoms for national minorities representing a significant percentage of the society of interwar Poland. Term of the legislative sejm was a time in which almost every aspect of the newly formed state was discussed, including solutions to national issues. This article is an attempt to comprehensively describe these postulates and activities of Polish Socialist Party members of Legislative Sejm of the second Polish republic, largely based on shorthand reports from the Sejm.

Keywords: Polish Socialist Party; national minorities; Legislative Sejm of the second Polish republic; socialism